

Брацка М. (Київ, Україна)

Форми художньої пам'яті в історичних романах Міхала Грабовського і Пантелеймона Куліша

Польський і український романтики – Міхал Грабовський і Пантелеймон Куліш – у своїй історичній прозі здійснюють спробу зберегти фундамент людської особистості – її пам'ять, насамперед культурну та історичну. Художня пам'ять отримує різні форми: індивідуальних спогадів носія пам'яті, що зосереджують і відображають колективний досвід польського суспільства, або реконструкції минулого на підставі авторитетних письмових джерел і усної традиції – скарбниці колективної пам'яті українців.

Ключові слова: художня пам'ять, Грабовський, Куліш, історична проза, культурна й історична пам'ять, індивідуальний і колективний досвід, ідентичність.

Польский и украинский романтики – Михал Грабовский и Пантелеимон Кулиш – в своей исторической прозе реализуют попытку сохранения фундамента человеческой личности – ее памяти, прежде всего культурной и исторической. Художественная память получает различные формы: индивидуальных воспоминаний носителя памяти, которые сосредотачивают и отображают коллективный опыт польского общества, или же реконструкции прошлого на основе авторитетных письменных источников и устной традиции – сокровищницы коллективной памяти украинцев.

Ключевые слова: художественная память, Грабовский, Кулиш, историческая проза, культурная и историческая память, индивидуальный и коллективный опыт, идентичность.

Polish and Ukrainian romantics – Michal Grabowski and Panteleimon Kulish – in their historical prose attempts to keep foundations of human personality – her memory, especially the cultural and historical. Art memory receives various forms: individual memories of memory media, that focus and reflect the collective experience of Polish society, or reconstruction of the past on the basis of authoritative written sources and oral tradition, which is the treasury of the collective memory of Ukrainian people.

Key words: art memory, Grabowski, Kulish, historical prose, cultural and historical memory, individual and collective experience, identity.

Міхала Грабовського і Пантелеймона Куліша – приятелів, колег по фаху – незважаючи на різницю у віці, національності, політичних і суспільних поглядах, об'єднувало багато спільного. Вони захоплювались українською народною творчістю, займалися збирацькою й етнографічною діяльністю, вивчали українську історію, зокрема зародки і наслідки гайдамацького руху, у своїй творчій манері письма наслідували стиль Вальтера Скотта, кожен окремо мріяв про видання енциклопедії України та про створення епопеї про Україну [1, 217-218]. Про кожного з них у вітчизняних літературознавствах з'явилось досить багато робіт. У випадку Грабовського ці роботи насамперед присвячені висвітленню його критично-літературної, редакторської,

фольклористичної діяльності [7; 11], світоглядних і суспільно-політичних позицій [8] та зрідка його літературній творчості [12], що залишається маловивченою. Постать Куліша – життєвий шлях, світогляд і художній доробок – детально досліджений у працях Євгена Нахліка [4]. Натомість питання взаємовпливу польського та українського письменників, типологічного порівняння їхнього художнього доробку й надалі залишається відкритим, постає актуальною проблемою порівняльного українсько-польського літературознавства (порушеною лише побіжно у працях Володимира Гнатюка [1]), яка досі чекає свого вдумливого дослідника.

У нашому дослідженні ми ставимо за мету проаналізувати творчість Грабовського («Пан староста Закревський», 1845; «Оповідання курінного», 1860) і Куліша («Чорна рада», 1846) з погляду важливої для сучасної гуманітаристики проблеми пам'яті. У час глобалізації та інтеграції XXI століття, коли людина занепокоєна пошуками власного місця у світі, вивчення форм художньої пам'яті в літературі дає відповіді на ґрунтовні питання щодо основи людської ідентичності – національної, етнічної, культурної. Цій проблемі присвячено низку робіт літературознавчо-культурологічного характеру, що базуються насамперед на літературному матеріалі [9; 10; 13; 15]. «Література є осередком пам'яті», – зазначала польська дослідниця Ельжбета Феліксяк, наголосивши таким чином на нерозривному зв'язку пам'яті та літератури. Остання, яка є свідченням самого життя, збирає та зберігає досвід одиниці та колективу. Цей досвід, нагаданий шляхом прочитання та інтерпретації текстів, закріплюється в суспільній пам'яті та становить контекст, необхідний для розуміння наступних текстів, що за своєю природою також є виявом колективної пам'яті [за: 10, 30]. Тож стаття є спробою пізнання і зрозуміння літератури як свідцтва особистої та колективної пам'яті.

Пам'ять є фундаментом буття особистості, принципом її самовизначення, ототожнення з громадою, народом, простором, культурою, запорукою безперервності традиції останньої у часі. «Цим поняттям називають і минуле, – як ствердив Юрій Ковалів, – задокументоване різними пам'ятками писемності, словесно-художніми засобами, мистецькими й позамистецькими ідеями та концепціями, формами культури, звичаїв, побуту, історії» [З П, 175]. Саме в такому контексті ми розглядаємо поняття художньої пам'яті. Проявлення її у літературних втрах стає найважливішою цінністю як умова унаочнення тягlosti існування певного соціуму та його культури. Тема пам'яті в літературі стала особливо актуальною у XX столітті внаслідок трагічних історичних подій, що призвели до неминучих наслідків міграцій і переселень: викорінення із землі предків, втрати вітчизни – краю народження і дитинства, неможливості ідентифікуватися з новим місцем перебування. Багато польських письменників XX століття, які втратили

свої «малі вітчизни» (а серед них варто згадати Чеслава Мілоша, Анджея Кусьневича, Владзімежа Одоєвського, Зигмунта Гаупта та інших), описували власний досвід «переміщення», карбували дошку власної пам'яті, ведучи інтимну сповідь, вписуючи свою індивідуальну долю у долю народу, держави, всього людства. В їхніх творах драма викорінення представлена за допомогою такого змалювання образів, який формує культурний код, що може бути визначений як мотив втраченої країни дитинства чи – в більш універсальному значенні – топос втраченого раю. Художні спогади про «домашню» вітчизну – це насамперед повернення до цінностей, які було закладено у дитинстві, проведеному на помежів'ї. Помежів'я тут стає простором, на якому громади, що його населяють, особливо сильно відчують свою відмінність, загрозу знищення самототожності та перервання тяглості власної культури.

Згадані польський і український автори XIX століття, що також у свій спосіб переживали відсутність державного організму (не втратили рідної землі, адже на землі залишались, проте цей терен та його народ не існували у природному собі середовищі, а перебували під політичним і культурним тиском чужої влади), відтворювали історію держави, не особистості. Проза XIX століття відображає та зберігає колективну пам'ять, а кожен автор представляє у своїй творчості іншу ситуацію пам'ятання. Спогади головних героїв у Грабовського стосуються не індивідуальних переживань і досвіду, а життя всього суспільства, пов'язані із необхідністю зберегти пам'ять про часи, свідком яких сам наратор не був, але чув про них від старших авторитетних оповідачів.

У свою чергу «Чорну раду» Куліша можна визначити як роман про пам'ять насамперед з огляду на те, що його темою є проблема реценції минулого, що представлено як повернення в минуле, втеча у світ власної фантазії. Згідно з Кулішем, завданням літератури є власне оживлення й інтерпретація минулого з метою його збереження та запису в колективній пам'яті.

Творчість Міхала Грабовського є художнім записом особистої драми людини, яка намагається зберегти польську ідентичність в умовах посиленого впливу чужоземних культурних чинників. Пошуки самототожності для автора рівнозначні з важкою працею відтворення тяглості польської традиції, яка одночасно є спробою реконструювати польську колективну пам'ять. Містяться у конвенції «оповідання в оповіданні», прозові твори Грабовського намагаються зафіксувати почуті від старих бувалих людей факти, що змальовують колишню велич держави, втілену в сарматських традиціях, відтворити музейні типи найважливіших антагоністів Речі Посполитої – шляхтича-сармата та гайдамаки-розбійника. Письменник довіряє пам'яті старих оповідачів – носіїв індивідуальних спогадів, виразників колективної пам'яті. Цьому сприяє стратегія впровадження двох нараторів – ототожнюваного з автором, що проявляє автобіографічні риси, та наратора-свідка, третьої особи, яка власне є

скарбницею пам'яті. Процес нарації ототожнюється з процесом пригадування золотих часів Речі Посполитої.

Художній світ творів Грабовського часто спирається на автобіографічний матеріал. Тож у постаті наратора читач може легко впізнати його автопортрет. Така стратегія побудови твору пов'язується у письменника з потребою переказати свій досвід, що будується з ситуацій життя на помежів'ї культур. Пограничний світ приносить відчуття браку стабілізації, невпевненості й страху перед розірванням тяглості тієї традиції, з якою людина ідентифікується, тому належність до суспільства, що перебуває під загрозою викорінення, народжує переконання про важливість одиначної біографії, яка показує типовий для членів суспільства досвід.

У закамарках своєї пам'яті наратор-свідок «Пана старости Закревського» Грабовського відшукує та з добротою і поблажливістю вербалізує такі відразливі риси польського сарматизму, як пиха, простакуватість, безцеремонність, провінційність, неучтво, любов до розкошів, показових лицарських змагань, надмірна щедрість, пияцтво [6, 4-15, 26-30, 65-70], що, на його думку, становлять сутність польськості та зумовлюють належність до шляхетського стану та польського народу. Навіть така поведінка, якою не варто пишатися, долучається автором до відтворення тяглості польської традиції, що складає основу пошуків самототожності. У написаних наприкінці життя «Оповіданнях курінного» у цій польській шляхетській пам'яті актуалізується значення місцевої української традиції, що у помеживному світі не могла не впливати на самоідентифікацію. Шляхтич Жулинський, якого наратор кваліфікує як справжнього поляка, висловлює міркування: „В Україні традиція мовчить під заораною могилою, розвіялась по пустому полю, де-не-де причепилась до стріхи селянина в якомусь глухому селі в яру та загорнулась у товсту тканину його думок і уявлень, як ластівка на зиму... околиця, про яку ми говоримо та в якій живемо, у різні епохи поєднувалась більшою чи меншою мірою із різними історичними і суспільними впливами, що перетинались на цій східній межі Європи. Місцева поезія, місцеве минуле лежать тут начебто у кількох окремих верствах...» [5, 21]. Ця цитата виразно свідчить про українську проблему забування: власної історії, традиції, культури, проти якої, як це буде показано у дальшій частині роботи, так виразно бореться у своїй творчості Пантелеймон Куліш.

Наратори у Грабовського водночас є носіями історичної пам'яті, в якій чітко полюсується добро і зло та яку треба у незмінному вигляді передати наступним поколінням. Спільна історія єднає народ, а у випадку відображення історії у творах помеживних польсько-українських письменників виразно помітна політична та ідеологічна заангажованість: хоч і пишеться для багатокультурного суспільства, все ж таки репрезентує моноетнічні переконання [14, 93]. Грабовський звертається до колективної

пам'яті суспільства Правобережної України і прочитує такі сторінки непростої книги історичних українсько-польських взаємин, на яких закарбувалися розповіді про гайдамацький рух і Коліївщину [6, 129-156]. Необхідно принагідно зазначити, що письменник постійно повертається до цих подій (у «Плані старості Закревському», «Оповіданнях курінного» та в інших творах), здається, найбільочіших для нього, неначе хоче ще раз актуалізувати міф жертви польського народу, представлений у польському романтизмі у зв'язку із втратою Польщею державної незалежності, що очистився з минулих гріхів, пройшовши пекло уманської різанини, отримавши смерть від рук братнього народу.

Якщо індивідуальна пам'ять старости Закревського є місцем зосередження поширених серед польської шляхти переконань про українські визвольні рухи як про деструкційний історичний чинник, що впливає на деградацію та нищить польський народ, то наратор з «Оповідань курінного» робить інший висновок, намагається переосмислити підґрунтя селянського бунту: «З розповідей наочного свідка я дізнавався, що українські повстання не впливали безпосередньо з хтивості селянства, замаху на власність вищого класу. Це також було джерелами цих бунтів, але у жодному випадку не єдиними. Ще більше на них впливали племінна ненависть, туманні спогади давнього військового буття, особливо ж релігійний утиск. Ці впливи, що робили ще кривавішими українські події, барвою моральних пристрастей і безумства уяви відрізняли місцеві бунти від звичайних домашніх суперечок між багатими і бідними класами» [5, 71]. Згадані «безумства уяви» переважно формували пам'ять і оцінку гайдамацького руху: варварський злочин був здійснений звичайними бандитами й злодіями із Запоріжжя, підтриманими силами міського мотлоху, яким протиставлено вірного підданого козака, що, ризикуючи власним життям, рятує шляхетську дитину. Повесть «Оповідання курінного» закарбовує пам'ять про моральні якості різних суспільних верств українців, поштових селян і козаків, що з недовірою ставились до Коліївщини.

Аналіз постатей нараторів у творах Грабовського, тематичного рівня нарації, образності (домінування френетичних картин світу українських степів і грізних постатей гайдамаків) дає можливість виокремити такий аспект позиціонування себе у світі, як страх перед втратою власної ідентичності, ідентичності свого народу, історичної пам'яті польського народу. Земля завжди говорить від імені своїх мешканців, говорить через пейзаж, символіку якого людина може прочитати лише тоді, коли свою індивідуальну пам'ять закоринить у колективній пам'яті своєї, нехай багатокультурної, громади. Через те письменник намагається прочитати книгу пам'яті представників обох народів, що населяють цю землю, адже обидва вони залишили сліди, таємниці, цінності, правильне зрозуміння яких є відповідальним завданням, що впливає на налагодження духовного зв'язку польського народу та відбудову його національної самототожності.

«Чорна рада» Пантелеймона Куліша – це роман не про пам'ять, що розуміється як індивідуальна пам'ять письменника. Автобіографічний елемент тут присутній у невеликій мірі у порівнянні з творами Грабовського, може бути діагностований лише як місце дії, тотожне з краєм народження і проживання письменника. Джерелом пам'яті про останні роки Хмельниччини стають історичні джерела: літописи, хроніки та народні перекази, традиція, що є відображенням колективної пам'яті. Причому, якщо у Грабовського колективний досвід передається устами конкретизованого героя, Куліш, впроваджуючи конструкцію «так-то розказують старі люди» [2, 65], виражає беззаперечні істини, закарбовані у пам'яті суспільства. Художня уява письменника переважно відштовхується від зафіксованих історичних фактів, проте при нагоді автор відтворює цілий пласт культурної національної пам'яті українського народу, носієм якого є козак, міщанин, Божий Чоловік, кобзар та інші. Процес розповіді тут є процесом відтворення подій.

Авторська нараторська стратегія часто полягає у запуску механізму пригадування внаслідок заклику до об'єкта спогадів, а посередньо також до читача: «Весело й тяжко згадувати нам тебе, старий наш діду Києве! Бо й велика слава не раз тебе осіяла, і великі злигодні на тебе з усіх боків збирались...» [2, 56]. Носієм пам'яті про славу багатьох князів, гетьманів і лицарства стає Київ – його вали та церковні цвинтарі, вулиці й яри, що пам'ятають пролиту християнську кров, особливо після нападів татар, поляків і литвинів. Про давню красу, багатство міста свідчать церкви, дзвіниці, мури, які уже не мають такого вигляду, як колись, вони є лише тінню колишньої величі. Людська сила і хтивість зруйнували те багатство; наратор «Чорної ради» чудово розуміє, що то була найвища цінність народу, яка свідчила про його самодостатність, його традицію й національну пам'ять. Велика церква Печерського монастиря, що у літописах прописана «небесі подобною» [2, 69], була зруйнована татарами і ніколи не повернулася до своєї колишньої краси, а найгірше, що «...були скрізь по стінах у Великій церкві помальовані князі, гетьмани, воеводи благочестивії, що тую церкву боронили і підпирали. Тепер би дорого дали ми, щоб їх узріти! А внизу, поуз стін, скрізь були нагробки тих великих людей, того лицарства православного. І того нічого вже немає!..» [2, 69].

Пам'ять зберігається за принципом протиставлення того, що існує у часи наратора, та того, що було колись, двісті років тому, коли полковник Шрам відвідав Київ. Така нагода дає можливість закарбувати елементи сьогодення (братство на Подолі, високу дзвіницю, муровану огорожу й чудову церкву) та елементи минулого (топографію, славні імена щедрих для України людей) – на тому самому місці стояла дерев'яна церква гетьмана Петра Сагайдачного, збудована у подвір'ї із садом, подарованим «благочестивою» панею Ганною Гулевичівною [2, 63].

Біблійна історія та національна історія мають для наратора (а на його

думку, матимуть і для наступних поколінь) однакову цінність: «Що тільки в Біблії прописано, усе чернець той мов живе списав скрізь по монастиреві. То ж святе само по собі, а то таки й наше козацьке рицарство було там скрізь по ограді помальоване, щоб народ дививсь да не забував, як колись за батьків та за дідів діялось» [2, 63]. Те, що відбувалось колись із предками, стає священним, отримує сакральне значення нарівні з сюжетами із Біблії. Виявляється, що національна історія тісно перепліталася із віросповіданням, яке диктувало певні моделі поведінки, творило національну історію та разом з нею формувало пам'ять, визначаючи пріоритети пам'ятання і забування подій для всього суспільства. Нечай, Морозенко, Байда, Самійло Кішка є свідцтвами того, які колись були лицарі в Україні; намальовані на сакральних спорудах, вони стають іконами української національної історії.

Художній світ творів Куліша побудований на уявленнях, в основі яких лежать образи, зафіксовані у пам'яті внаслідок вивчення старих книг і літописів. Письменик не лише творчо трансформує відомості, почерпнуті із літописів, вартої уваги нарративною стратегією є впровадження цитат з них і наголошення на цьому факті: «„Сомко був воїн уроди, возраста і красоти зіло дивноі” (пишуть у літописах)» [2, 70]. Подібним джерелом цитат є Євангеліє [2, 127, 131, 165 тощо], яке стає книгою універсальних принципів людської екзистенції, що закарбувалися у пам'яті і видобуваються з неї у найважливіші моменти життя, тоді, коли потрібне яєсь вагоме слово, авторитетна підтримка, втручання трансцендентного.

Автор намагається зберегти пам'ять не лише про історичні події, а й про українські традиції, звичаї, культуру українського народу, соціальну диференціацію українського суспільства часів Гетьманщини. Тут джерелом інформації стає його особистий досвід і спостереження, а також колективна пам'ять. Зокрема, він нагадує світоглядні та культурні різниці поміж панами, козаками та міщанами, наголошує на причинах взаємної ненависті; із особливим пієтетом переказує почуті від старих людей відомості про характер та традиції запорожців: їхню химерність («Усе йому дурниця: чи жити, чи вмерти – йому байдуже; що людям плач, те йому іграшка» [2, 68]), неприв'язаність до світу, нехтування багатством, прощання козака з миром – бенкет у дорогому вбранні та з дорогою їжею та питвом, музиками та роздачею грошей; з гордістю згадує постать характерника, що водиться із нечистою силою, має дев'ять душ, напускає ману на людину, знається на чарах («...про наших характерників, що намалює углем на стіні човен, сяде та й попливе, неначе по лиману» [2, 167]); наголошує на джерелі історичної пам'яті – народній пісні, носіями якої стають кобзарі й лірники, що увіковічують постаті народних героїв, співаючи героїчних пісень, а також народних переказах і повір'ях, які навіть на зорях і місяці записують свої переконання, вбачаючи в цьому знаки Божі: плями на місяці – знак гріха Каїна, зорі – людські душі, Чумацький Віз – шаслива зоря тощо. Скарбницею

історичної пам'яті, людиною-інституцією є у «Чорній раді» Божий Чоловік – сліпий старець-кобзар, мандрівник світами, носій відомостей про минуле і сучасне, свідок подій, який радше слухає, ніж бачить, мудрість якому дарує його внутрішній зір – чуйне, відкрите на людські страждання серце.

Намагаючись реконструювати на сторінках «Чорної ради» історичні події, переосмислити їх, відтворити широке суспільне і культурне тло, показати колективний досвід, Куліш доходить висновку, що запорукою пам'яті про особистості та про народи є слава – вічна і неперехідна цінність, що збережеться «поміж земляками, поміж літописами, поміж усіма розумними головами» [2, 170], тривало закарбується в колективній пам'яті людства.

Аналізуючи форми художньої пам'яті у творчості Міхала Грабовського і Пантелеймона Куліша, необхідно вказати на обопільне бажання обох письменників зберегти від забуття історичну та культурну пам'ять їхніх народів, що у той час перебували під іноземним пануванням. Хоча обидва вони були доволі лояльними громадянами Російської імперії, їм були чужими спроби революційного звільнення з-під чужорідного державницького гніту, у художній творчості обох письменників виразно простежується прагнення зберегти власну культурну й історичну ідентичність, умовою відбудови якої є власне пам'ять. Форми художньої пам'яті створюються за допомогою різноманітних нарративних стратегій. Обоє письменників поєднує бажання приєднати, включити свій одиничний досвід у рамки пам'яті, що зберігає досвід загалом. Грабовський застосовує принцип автобіографізму та відтворення минулого на основі спогадів – спогадів конкретного носія пам'яті, чий індивідуальний досвід репрезентує колективні уявлення, зосереджує в собі пам'ять про шляхетську традицію, шляхетські цінності, історію взаємин з найближчими сусідами, що дає кращу можливість зрозуміти власне «я» та зберегти тяглість своєї культури. Куліш, спіраючись на історичні письмові джерела і народні перекази, створюючи власний уявний світ, реконструює минуле, роблячи колективний досвід джерелом натхнення для індивідуальної уяви, показує розбрат усередині рідного народу, веде діалог з минулим, зіставляє його з сучасністю, змушує задуматися про вплив на сьогоднішній день, рятує негероїчну українську історію та українську народну традицію від забуття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Гнатюк В.* Польський літератор М.А. Грабовський і його приятелювання з П.О. Кулішем // Гнатюк В. Українсько-польська правобережна романтична література. Вибрані праці / Відпов. ред., упорядн. та автор передмови Р.П. Радішевський. – К.: МП «Леся», 2008. – С. 189-233;
2. *Куліш П.* Чорна рада. Хроніка 1663 року // Куліш П. Твори в двох томах. 2-ге вид. – Т. 1. – Київ: «Наукова думка», 1998. – С. 38-173;
3. Літературознавча енциклопедія. У двох томах / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ „Академія”, 2007.
4. *Нахлік Є.К.* Пантелеймон Куліш. Особистість, письменник, мислитель. Наукова монографія у 2-х т. – К.: «Український письменник», 2007;
5. *Grabowski M.* Opowiadania kurenego. Powieść. – Żytomierz: Nakładem księgarń Jana

Hussarowskiego, 1860. – 112 s.; **6. Grabowski M.** Pan starosta Zakrzewski. – Wilno: Nakład i druk T. Glücksberga, 1845. – 210 s.; **7. Grabowski M.** Wybór pism krytycznych / Wybrał, oprac. i wstępem opatrzył Andrzej Waśko. – Kraków: „Księgarnia Akademicka”, 2005. – 247 s.; **8. Ingot M.** Poglądy literackie koterii petersburskiej w latach 1841-1843. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961. – 193 s.; **9. Kleiner J.** Rola pamięci w recepcji dzieła literackiego i w jego strukturze // Kleiner J. Studia z zakresu teorii literatury. – Lublin, 1956. – S. 77-81; **10. Konończuk E.** Literatura i pamięć na pograniczu kultur (Erwin Kruk – Ernst Wiechert – Johannes Bobrowski). – Białystok: Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza Oddział Białostocki, 2000. – 224 s.; **11. Kozak S.** Michał Grabowski i ukraińska poezja ludowa // „Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta Litteraria. – 1981. – T. VII. – S. 161-185; **12. Kwapiszewski M.** Wizja koliszczyzny w prozie romantycznej (Czajkowski – Grabowski – Fisz) // „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sectio FF. – Vol. XX/XXI. – 2002-2003. – S. 3-16; **13.** Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka / Pod red. M. Saryusz-Wolskiej. – Kraków: Universitas, 2009. – 304 s.; **14. Sosnowska D.** Jak z wielości zrobić jedność? O romantycznych kłopotach z wielokulturową koncepcją narodu // Kategoria narodu w kulturach słowiańskich / Pod red. T. Dąbek-Wirgowej, A. Z. Makowieckiego. – Warszawa, 1993. – S. 87-94; **15. Zaleski M.** Formy pamięci. O przedstawianiu przeszłości w polskiej literaturze współczesnej. – Warszawa: Wydawnictwo IBL, 1996. – 237 s.

Булаховська Ю.Л. (Київ, Україна)
Про традиції творчості Жюльє Верна
у творчому доробкові Станіслава Лема (кілька думок)

У статті Ю.Л.Булаховської йдеться про традиції в галузі саме наукової фантастики видатного французького письменника – Жюльє Верна – у науковій фантастиці відомого польського письменника нашої доби – Станіслава Лема. Акцентується: гуманістична спрямованість творчості обох митців; їхня ідейно-тематична настанова на підтримку національної незалежності у боротьбі колоній; головними героями їхньої творчості є люди відважні, порядні й мислячі. Говориться і про виразну сатиричну спрямованість та роль гумору у їхньому творчому доробкові.

Ключові слова: наукова фантастика; образи вчених і винахідників; сатиричне забарвлення; роль гумору.

В статтє Ю.Л.Булаховской рєчь идєт о традици в облaсти именная научной фантастики выдающегося французского писателя – Жюльє Верна – в научной фантастике известного польского писателя нашей эпохи – Станислава Лема. Акцентируется гуманистическая направленность творчества этих художников слова; их идейно-тематическая установка на поддержку национально-освободительной борьбы колоний; главными героями их произведений являются люди передовой мысли и сильного характера, морально порядочные. Речь идет и о выразительной сатирической направленности и роли юмора в их произведениях.

Ключевые слова: научная фантастика; образы ученых и изобретателей; сатирическая окраска; роль юмора.